

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพประชากร และการพัฒนาประเทศ ดังนั้นรัฐบาลจึงได้ให้ความสำคัญและได้พัฒนาการศึกษาของชาติตลอดมา แต่ก็ยังมีความเหลื่อมล้ำ ขาดแคลนโดยเฉพาะประชากรในสวนภูมิภาคและชนบทที่ห่างไกล จากการศึกษาวิจัยของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่ศึกษาเกี่ยวกับการไม่เข้ารับการศึกษาคือของผู้จบชั้นประถมศึกษาที่มีสาเหตุที่คล้ายคลึงกันคือ ฐานะยากจน โรงเรียนอยู่ห่างไกล การเดินทางไปโรงเรียนมีอุปสรรคทั้งจากสภาพภูมิศาสตร์ ค่าใช้จ่าย ตลอดจนความปลอดภัยในการเดินทาง ทำให้มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการศึกษา (ภารดี รัตนอุดม, 2538 : 61-65) อุปสรรคเหล่านี้รัฐบาลได้พยายามแก้ไขหลายวิธี เช่น ให้ทุนการศึกษา จัดยานพาหนะให้เดินทางไปโรงเรียนได้สะดวกขึ้น หรือจัดให้มีการศึกษาทางไกล (ชินวัตรแซทเทลไลท์, 2537 : 12-15) ลักษณะของการศึกษาทางไกลคือ ผู้เรียนและผู้สอนอยู่ไกลกัน จัดการเรียนการสอนโดยใช้วิธีถ่ายทอดเนื้อหาผ่านสื่อประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ วิทยุทัศน์ โปรซนีย์ และดาวเทียม เป็นต้น (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2531 : 21-22)

เนื่องจากสื่อดาวเทียมช่วยลดข้อจำกัดในด้านภูมิศาสตร์ สามารถส่งได้ทั้งสัญญาณภาพและเสียง ครอบคลุมพื้นที่ได้กว้างไกล หลายประเทศจึงนำการศึกษาผ่านดาวเทียมมาใช้ สำหรับในประเทศไทย ระยะแรกเป็นการจัดการศึกษาในระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และมหาวิทยาลัยรามคำแหง แต่หลังจากปีพ.ศ.2537 ที่ส่งดาวเทียมไทยคมขึ้นสู่วงโคจรแล้ว โครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมจึงเกิดขึ้นจากความร่วมมือของกรมการศึกษานอกโรงเรียน และกรมสามัญศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ จัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมาย และเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกรับการศึกษานี้ที่เหมาะสมกับความสามารถในการเรียนของตนเองได้อย่างอิสระ นอกจากนี้ยังเป็นการพัฒนาประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับการพัฒนาการสื่อสารของประเทศไทยในปัจจุบัน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538 ก : 36-42)

นอกจากนี้มติคณะรัฐมนตรียังได้ระบุเป้าหมายและระยะเวลาการดำเนินงานของโครงการไว้ อย่างชัดเจนว่า ภายในระยะเวลาการดำเนินงาน 5 ปี คือตั้งแต่ปีพ.ศ.2537 ถึง 2541 จะจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนและผู้สนใจให้ได้ประมาณ 540,000 คน โดยในปีพ.ศ.2541 ตั้งเป้าหมายเอาไว้ 180,000 คน ส่วนพื้นที่ดำเนินการครอบคลุมศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอทุกแห่งทั่วประเทศ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2540 : 1.6-1.7) โดยมีลักษณะการจัดการเรียนการสอนเป็น 3 แบบคือ แบบที่หนึ่ง เป็นการลอนเสริมในระบบโรงเรียน

แบบที่สอง เป็นการสอนนอกระบบโรงเรียน และแบบที่สามเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย กลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียนและประชาชนทั่วไป (สนอง ฉินนานนท์, 2538 : 8-9)

โดยทั่วไปแล้วไม่ว่าจะเป็นการศึกษาแบบใดก็ตาม ผู้เรียนจำเป็นต้องอาศัยห้องสมุดเป็นแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติม ทั้งนี้นอกจากห้องสมุดจะมีทรัพยากร สื่อประเภทต่างๆแล้ว ยังมีบริการช่วยผู้ใช้ให้ได้รับความสะดวก เช่น บริการตอบคำถาม บริการรวบรวมบรรณานุกรม บริการตรวจและสารระสังเขป เป็นต้น หากเป็นผู้ที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนก็จะมีห้องสมุดโรงเรียนเป็นแหล่งบริการสารสนเทศ แต่ถ้าเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียนหรือการศึกษาตามอัธยาศัยแล้ว แหล่งที่ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติมได้คือ ห้องสมุดประชาชน

สำหรับในต่างประเทศห้องสมุดประชาชนถือได้ว่าเป็นมหาวิทยาลัยของชุมชน ทั้งนี้จะเห็นได้จากบทบาทพื้นฐาน 3 ประการของห้องสมุดที่มีต่อชุมชนพบว่า ห้องสมุดมีบทบาทในการสนับสนุนด้านการศึกษาคือมีหนังสือหรือวัสดุ สื่อการเรียนการสอนรวมอยู่ในห้องสมุดประชาชนอย่างครบครัน ส่วนบทบาทในการจัดเตรียมสารสนเทศไว้บริการแก่ผู้ใช้นั้น ในห้องสมุดประชาชนจะมีบรรณารักษ์จัดเตรียมสารสนเทศในรูปแบบต่างๆไว้บริการแก่ผู้ใช้ นอกจากนี้ยังมีบริการช่วยให้คำแนะนำในการค้นคว้า และบทบาทในด้านการเป็นแหล่งสันทนการ เช่น การจัดฉายวีดิทัศน์ ภาพยนตร์ ตลอดจนการจัดมุมสารสนเทศสำหรับเด็ก (Elia and Roger, 1994a : 143)

บทบาทในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานั้น ห้องสมุดประชาชนในฐานะที่เป็นศูนย์การเรียนรู้จึงต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม และเอื้ออำนวยให้ผู้ใช้เกิดการเรียนรู้มากกว่าที่จะจัดให้ห้องสมุดเป็นเพียงคลังหรือห้องเก็บสารสนเทศแต่เพียงอย่างเดียว (Whitshed and Adams, 1996 : 425-426) นอกจากนี้ห้องสมุดประชาชนยังทำหน้าที่เป็นศูนย์ข้อมูลที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกวัยสามารถเข้ามาใช้บริการเพื่อเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองสนใจได้ เพราะโดยทั่วไปแล้วห้องสมุดประชาชนจะไม่มีกำหนดอายุของกลุ่มผู้ใช้ และในการเรียนรู้ผู้เรียนก็สามารถกำหนดระยะเวลาในการเรียนรู้ด้วยตนเองอีกด้วย (Ajibero, 1997 : 84) นอกจากนี้เมื่อผู้เรียนเกิดปัญหา ห้องสมุดก็เป็นแหล่งที่ได้ให้การช่วยเหลือแก่ผู้ใช้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหา และเกิดทักษะในการค้นหาสารสนเทศ

สำหรับห้องสมุดประชาชนกับการศึกษาทางไกลนั้นในต่างประเทศ พบว่า ในปี 1982 ห้องสมุดประชาชน Lake County ในรัฐอินเดียนา สหรัฐอเมริกา เป็นห้องสมุดประชาชนแห่งแรกที่ได้ติดตั้งระบบรับสัญญาณดาวเทียมในห้องสมุด ถือเป็นความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของห้องสมุดประชาชนในการเป็นแหล่งความรู้ของชุมชน กล่าวคือผู้ใหญ่และเด็กที่เข้ามาใช้บริการสามารถรับชมรายการโทรทัศน์ จากสถานีต่างๆที่ส่งสัญญาณขึ้นสู่อวกาศได้โดยตรงและตลอดทั้งวัน (Donaldson, 1982 : 327) และห้องสมุดแห่งนี้ยังมีห้องสมุดที่เป็นสาขาย่อยอยู่ถึง 13 สาขาสามารถให้บริการแก่ประชาชนได้มากถึงวันละสองแสนคนต่อวันโดยอาศัยเทคโนโลยีที่มีอยู่ในห้องสมุด

สำหรับในประเทศไทย กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้พยายามที่จะพัฒนาการศึกษาในชนบทโดยใช้แหล่งความรู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชน คือ ห้องสมุดประชาชนให้เป็นแหล่งที่เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาทางไกล จะเห็นได้จากการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนให้เป็นศูนย์การเรียนชุมชน ทั้งนี้การจัดให้ห้องสมุดประชาชนเป็นศูนย์การเรียน ห้องสมุดจึงต้องเป็นศูนย์บริการสื่อการเรียนการสอนของการศึกษานอกโรงเรียน เป็นศูนย์กลางการแนะแนวทางการศึกษาและอาชีพชุมชน และเป็นศูนย์กลางการพบกลุ่มของนักศึกษาทางไกลและกลุ่มผู้สนใจประเภทต่างๆ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2541 : 70-76) หลังจากโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมเริ่มดำเนินการ ห้องสมุดประชาชนซึ่งได้รับการคัดเลือกให้เป็นจุดติดตั้งอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียมแห่งหนึ่งของชุมชนจึงเพิ่มบทบาทการเป็นศูนย์กลางการเรียนไทยคม

ในปีพ.ศ.2538 คณะวิจัยของกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ประเมินรูปแบบการบริหารโครงการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ภาคเรียนที่ 1/2538 พบว่า ในด้านการดำเนินงานจัดการศึกษาประสบปัญหาคือ สถานศึกษาไม่สามารถจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบที่กำหนดได้ เนื่องจากการส่งตารางออกอากาศไปให้สถานศึกษาล่าช้า เวลาการออกอากาศไม่สอดคล้องกับคาบเวลาของนักเรียน การออกอากาศไม่ตรงกับเวลาในตารางออกอากาศ ตลอดจนครูไม่มีโอกาสได้รับชมรายการโทรทัศน์ล่วงหน้า (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2539ก : 101-105) ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้มีผลกระทบต่อการรับชมรายการโทรทัศน์ของนักเรียน และในปีพ.ศ.2542 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชได้ศึกษา และสรุปผลการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมไทยคมพบว่า มีจุดติดตั้งเพียงร้อยละ 38 เท่านั้นที่ได้รับการพิจารณาว่าดำเนินการดี ที่เหลือยังไม่ประสบความสำเร็จ และในจำนวนจุดที่ติดตั้งอุปกรณ์รับสัญญาณมีเพียงร้อยละ 58.1 ของจุดติดตั้งที่มีการเปิดเป็นประจำ ร้อยละ 41.9 นานๆ ครั้งจึงจะเปิด เมื่อถามความเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องโดยรวมทุกฝ่าย ถึงความสำเร็จของโครงการปรากฏว่าอยู่ในระดับพอใช้ (ไทยรัฐ, 17 สิงหาคม 2542)

เนื่องจากในชุมชนแต่ละแห่งจะมีการติดตั้งอุปกรณ์รับสัญญาณอยู่หลายจุด ได้แก่ วัด โรงเรียน บ้านกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน และห้องสมุดประชาชน การสรุปผลการดำเนินงานโดยรวมจึงไม่อาจทราบได้ว่าปัญหาการดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษาทางไกลเกิดขึ้นที่จุดใดบ้าง หากไม่ทราบปัญหาที่เกิดขึ้นแต่ละจุด ย่อมทำให้การแก้ไขปัญหาทำได้ยากยิ่งขึ้น

การติดตั้งอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียมในห้องสมุดประชาชน จึงเป็นเสมือนการยกระดับห้องสมุดให้เป็นสถานศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมในชุมชน ดังนั้นการที่ประชาชนทั่วไปจะเข้ามาใช้บริการหาความรู้ต่าง ๆ ที่มีในห้องสมุดประชาชนได้มากน้อยเพียงใด คู่มีค่ากับการลงทุนของกรมการศึกษานอกโรงเรียนหรือไม่ จึงขึ้นอยู่กับข่าวสารที่บรรณารักษ์ได้รับและมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ไปยังประชาชนอีกต่อหนึ่ง จึงเป็นที่น่าสนใจว่า บรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนรับสารนิเทศ และเผยแพร่สารนิเทศเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมอย่างไรบ้าง ทั้งนี้

เพื่อหาสาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการรับสารนิเทศของบรรณารักษ์ ตลอดจนเพื่อหาวิธีการส่งเสริม และสนับสนุนการเผยแพร่สารนิเทศที่บรรณารักษ์กำลังดำเนินงานอยู่ในปัจจุบันให้มีประสิทธิภาพอันจะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนสนใจและหันมาแสวงหาความรู้จากการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษา

1. การรับสารนิเทศเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมของบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนในด้านช่องทางในการรับสารนิเทศ สารนิเทศที่ได้รับ และความถี่ในการรับสารนิเทศ
2. การเผยแพร่สารนิเทศเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมของบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนในด้านการจัดกิจกรรม สื่อที่ใช้เผยแพร่ และประชากรกลุ่มเป้าหมาย
3. ปัญหาในการรับ และการเผยแพร่สารนิเทศเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมของบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชน

สมมติฐาน

1. บรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนส่วนใหญ่รับสารนิเทศเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมจากหน่วยงานราชการ โดยเป็นสารนิเทศเกี่ยวกับตารางการออกอากาศ
2. บรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนส่วนใหญ่จัดกิจกรรมการประชาสัมพันธ์โครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมโดยใช้สื่อบุคคล และมีประชากรกลุ่มเป้าหมายเป็นนักศึกษาของกรมการศึกษานอกโรงเรียน
3. ในการรับสารนิเทศเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมบรรณารักษ์ประสบปัญหาด้านช่องทางในการรับสารนิเทศในระดับมาก และในการเผยแพร่สารนิเทศประสบปัญหาการจัดกิจกรรมในระดับมากเช่นกัน

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษานี้ศึกษาเฉพาะการรับและการเผยแพร่สารนิเทศเกี่ยวกับการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมเท่านั้น ส่วนสารนิเทศเกี่ยวกับเรื่องอื่นๆที่บรรณารักษ์ได้รับไม่อยู่ในขอบเขตของการ

ศึกษา ส่วนประชากรเป็นบรรณารักษ์หรือบุคคลในตำแหน่งอื่นใดก็ตามที่ได้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมในห้องสมุดประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารต่างๆ ได้แก่ หนังสือ บทความวารสาร วิทยานิพนธ์ งานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องเพื่อรวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับ การรับและการเผยแพร่สารนิเทศเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม การดำเนินงานของห้องสมุดประชาชน และนโยบายการจัดห้องสมุดประชาชนเป็นศูนย์การเรียนรู้

2. สร้างแบบสอบถามเพื่อรวบรวมข้อมูลในการวิจัย โดยแบ่งคำถามเป็น 4 ตอนคือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับการรับสารนิเทศของบรรณารักษ์

ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับการเผยแพร่สารนิเทศ

ตอนที่ 4 คำถามเกี่ยวกับปัญหาในการรับและการเผยแพร่สารนิเทศของบรรณารักษ์

3. ทดสอบความน่าเชื่อถือของแบบสอบถาม โดยนำแบบสอบถามไปทดสอบกับบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนในภาคกลาง จำนวน 20 คน

4. ปรับปรุงแบบสอบถาม และนำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มประชากร

5. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม โดยการแจกแจงความถี่ หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

6. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล และรายงานผลการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. กรมการศึกษานอกโรงเรียนสามารถนำผลการศึกษาไปเป็นข้อพิจารณาประกอบการวางนโยบายของห้องสมุดประชาชนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

2. เป็นแนวทางสำหรับห้องสมุดประชาชนในการจัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่สารนิเทศเกี่ยวกับการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

คำอธิบายศัพท์

บรรณารักษ์ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง บุคลากรที่ได้รับผิดชอบดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม และปฏิบัติงานอยู่ในห้องสมุดประชาชนจังหวัด ห้องสมุดประชาชนเฉลิมราชกุมารี หรือห้องสมุดประชาชนอำเภอ ในตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ บรรณารักษ์ เจ้าหน้าที่ห้องสมุด หรือตำแหน่งอื่นใดที่นอกเหนือจากที่กล่าวมา

การรับสารนิเทศ หมายถึง การได้รับสารนิเทศเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมไทยคมของบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนด้วยวิธีการฟัง การอ่าน หรือวิธีการอื่นใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นการรับสารนิเทศโดยตรงผ่านสื่อประเภทต่างๆ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อมวลชน สื่อโสตทัศน์และสื่อเฉพาะกิจ

การเผยแพร่สารนิเทศ หมายถึง การถ่ายทอด หรือการนำเสนอสารนิเทศเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมไทยคมจากบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนไปยังประชากรกลุ่มเป้าหมายผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ และสื่อบุคคล